
Brielse Maer

Jaargang 10, nr. 2

oktober 2000

*Mededelingen en historische bijdragen van de Vereniging
Vrienden van het Historisch Museum Den Briel*

COLOFON

De Brielse Mare is een uitgave van de Vereniging Vrienden van het Historisch Museum Den Briel en verschijnt tweemaal per jaar.

Leden van de vereniging ontvangen dit tijdschrift automatisch.

ISSN:0927-8478

Prijs per nummer: *f* 3,50

Correspondentie-adres van de vereniging:

Mevrouw Els Laroy-Meeuse

Van Almondeweg 70, 3231 CS BRIELLE

Tel.: 0181-413635 & Fax: 0181-413635

Postrekening Vereniging Vrienden van het Historisch Museum

Den Briel: 208792;

Minimum contributie *f* 20.-; familielidmaatschap *f* 30.- per jaar.

Aanmelding bij het secretariaat of d.m.v. het formulier op de website van de 'Vrienden': www.inter.NL.net/users/F.Keller/Tromp.html

Secretariaat Brielse Mare-redactie:

p/a Streekarchief V.-P. & R.

De Rik 22, 3232 LA BRIELLE

Postadres: Postbus 79, 3230 AB BRIELLE

Het e.v. nummer verschijnt in april 2001

Kopij uiterlijk eind januari 2001 bij het redactiesecretariaat.

Redactie:

A.A. van der Houwen (hoofdredacteur), K.J. Schipper.

Omslagillustratie: Hotel 'De Nymph', Voorstraat 45 Brielle; zie het artikel over de stucplafonds op pp. 17 - 24.

Druk: Drukkerij Brielle bv, Postbus 1, 3230 AA BRIELLE

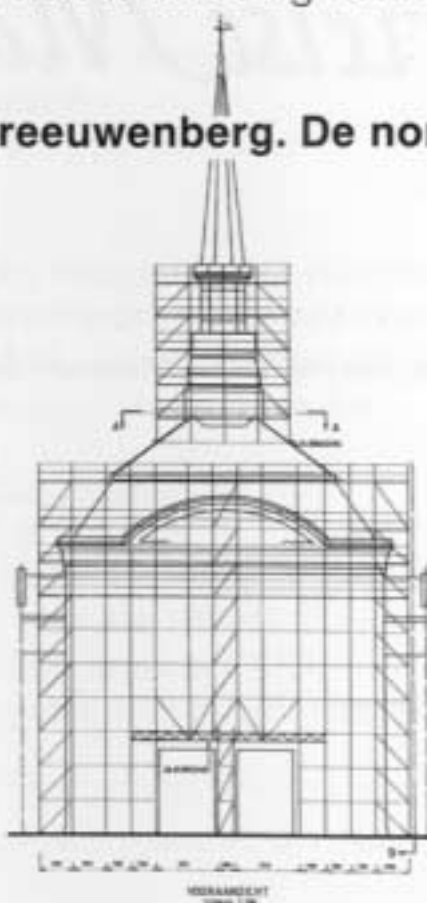
Brielse Maer

*Mededelingen en historische bijdragen van de Vereniging
Vrienden van het Historisch Museum Den Briel*

Niet alleen in de industrie, maar ook bij
restauraties is het onze "zorg" dat
anderen hun werk veilig kunnen doen!

Spreeuwenberg. De norm.

Koninklijke Stallen Den Haag

Spreeuwenberg

Steigerbouw

Inhoud

Openingstijden en prijzen museum	4
Van de redactie	5
Verenigingsnieuws	6
Museumnieuws	7
Archiefnieuws	9
Historische bijdragen	
- Brielle begrensd; de grenspalen van Brielle	11
- Stucplafonds Voorstraat 45, verslag van een bijzondere restauratie	25
- Schuilkerken in Brielle	31
- Jan Dirk Preuijt, burgemeester van Geervliet	
- J.W.D. Robijns, de Brielse luchtvaartpionier	36
Uit de streek	43
Cadeaubon 'Brielse Mare'	44
Auteursinstructies	45
Belangrijke telefoonnummers en Internet-adressen	45

Openingstijden en prijzen museum

1 nov t/m 31 mrt.: dinsdag t/m vrijdag	12.00 - 16.00 uur
zaterdag	10.00 - 16.00 uur
zondag en maandag	gesloten

Gesloten oud- en nieuwjaar en 1e en 2e kerstdag.

Prijzen:	Kinderen tot 4 jaar	gratis
	Kinderen 4 t/m 12 jaar	f 2.-
	Iedereen ouder dan 12 jaar	f 4.-
	Geuzenkaart	f 10.-
	(gezin met kinderen t/m 12 jaar)	
	Leden vriendenvereniging, MJK, Ver. Rembrandt en CJP	gratis

Adres Museum: Markt 1, tel. 475475; fax: 475476
3231 AH Brielle

	<p>AANNEMINGSBEDRIJF</p> <p>L. D. van DIJK BV Sinds 1965</p>	
<p>nieuwbouw, verbouw, renovatie en restauratie metsel- en betonwerken reiniging en ontstopping van rioleringen volledige verzorging van vergunning, subsidie-aanvragen en tekening</p>		
<p>VOOR INLICHTINGEN/OFFERTE: NOBELSTRAAT 81 - BRIELLE - 0181-415038/416506 - FAX 0181-416457</p>		

Van de redactie

De eerste tien jaren van de Brielse Mare zijn verstreken. Een decennium waarin de vereniging groeide, het museum grondig veranderde en het gemeentearchief opging in het streekarchief. De veranderingen lieten de Brielse Mare en ons niet ongemoeid, maar het doel blijft hetzelfde. Wij menen ook nu weer gedaan te hebben wat van ons wordt verwacht. U wordt op de hoogte gebracht van de ontwikkelingen en bezigheden binnen de vereniging, het museum en het archief en wij hebben vijf artikelen voor u geselecteerd.

Als we voor de historische bijdragen een thema zouden moeten bedenken dan is dat *zien en gezien worden*. Dat thema dekt de meeste artikelen. Het eerste gaat over de vrijpalen van de stad, die in het verleden de grens zichtbaar maakten, een ander beschrijft enkele werkelijk zeer unieke plafonds die Brielle rijk is en die zich, voor iedereen zichtbaar, in een winkel bevinden. Helaas worden zij daar slechts door weinigen opgemerkt. Eveneens weinig opgemerkt, maar ditmaal opzettelijk, waren de schuilkerken die in de 16-18e eeuw in Brielle bestonden. Daarover gaat het derde artikel. Weer een ander artikel beschrijft J.D. Preuijt, telg uit een aanzienlijk Geervliets geslacht die niet minder dan 61 jaar burgemeester van Geervliet was, een unicum in ons land. Over unica gesproken: het laatste artikel betreft de uitvinding van J.W.D. Robijns: een helikopter. Hoewel dit groots nieuws had kunnen zijn, heeft de uitvinder het grotendeels geheim gehouden en waren er slechts weinig ooggetuigen toen hij zijn wentelwiek in 1909 (!) van de grond kreeg. Niettemin verdient Brielle naast het predikaat *Eerstelinge der vrijheid* ook *Eerstelinge der luchtvaart*.

De inhoud is dus weer even divers als u van ons gewend bent. Veel leesplezier gewenst!

Aart van der Houwen

Verenigingsnieuws

Het verenigingsgebeuren speelde zich de afgelopen maanden vooral ‘achter de schermen’, of beter gezegd, *voor* het computerscherm af. In nauwe samenwerking met het museum ontstond een audio-visuele presentatie over archeologie op Voorne - Putten. De presentatie was een onderdeel van de tentoonstelling over archeologie, maar is zodanig opgebouwd, dat deze ook zelfstandig (voor onderwijsdoeleinden) gebruikt kan worden. De presentatie is als ‘powerpoint’-bestand bij het museum op CD-ROM in bruikleen te verkrijgen. De voor het presenteren benodigde apparatuur werd door de ‘Vrienden’ aan het Museum ter beschikking gesteld. Gezien de goede ervaringen is het de bedoeling volgend jaar in het kader van de tentoonstelling over ‘Onvoltooide kathedralen’ eveneens een audio-visuele presentatie voor te bereiden.

Binnen afzienbare tijd hoopt het museum over een eigen website op Internet te beschikken. Door de vereniging werd geholpen bij het opstellen van een ontwerp-website.

Met andere verenigingen in Brielle die op historisch gebied actief zijn, zoals de ‘Vrienden van het Brielse Carillon’ en het ‘Klokkeluidersgilde’ werden de contacten aangehaald met als doel elkaar van de wederzijdse activiteiten op de hoogte te stellen, zodat er geen programma-overlappingsen plaatsvinden.

Museumnieuws

Han Krug (1890-1977), graficus, schilder en aquarellist.

Tentoonstelling tot en met 29 december 2000

In het museum is het werk te zien van de veelzijdige Haagse kunstenaar Han Krug. In deze expositie kan de bezoeker kennis maken met een groot liefhebber van stranden en polders. De liefde voor de natuur bracht Krug in 1949 ook in Brielle en omgeving. Hij schilderde onder andere de Beer, de Brielse Maas en het Brielse Gat, voordat deze landschappen onherkenbaar zouden veranderen door de komst van de industrie in de jaren vijftig en zestig.

Op de tentoonstelling worden deze aquarellen, die in het bezit van het museum zijn, getoond in samenhang met het overige werk van Krug. De tentoonstelling opent met een twintigtal forse houtsneden uit de jaren twintig en dertig. In die periode was Krug werkzaam als illustrator en graficus; zijn werk werd door tijdgenoten zeer gewaardeerd en past in de nadagen van de Art Nouveau. In de crisisjaren verloor het publiek echter haar belangstelling voor grafiek; Krug verkocht weinig meer en staakte zijn productie.

Na de oorlog nam hij zijn werkzaamheden als kunstenaar weer op, maar hij zou vooral gaan schilderen en aquarelleren. Zijn onderwerpen bleven echter hetzelfde: bloemen, bomen, stranden en zeegezichten. Op de tentoonstelling zijn uit deze periode meer dan 35 aquarellen en zes olieverfschilderijen te zien. Eén van de schilderijen is trouwens eigendom van een lid van de Vereniging Vrienden, die zich spontaan bij het museum meldde toen hij vernam dat er een expositie met werk van Krug werd georganiseerd.

Grafiek workshop voor kinderen, 24 en 28 oktober

In de herfstvakantie wordt voor kinderen een workshop gegeven naar aanleiding van de Krug tentoonstelling. Kinderen gaan, geïnspireerd door de prachtige houtsneden van Krug, hun eigen grafische kunstwerk maken.

Deelnemers moeten zich van te voren aanmelden!

Het geheugen van Brielle, de collectie van het museum en de geschiedenis van de stad

Op 6 oktober verscheen de museumpublicatie *Het geheugen van Brielle*. In dit boek wordt de geschiedenis van stad en streek verbonden aan de beschrijving van een kleine honderd voorwerpen uit de collectie van het Historisch Museum Den Briel. Het boek is dus hoogtepuntengids en stadsgeschiedenis ineen. Alle gegevens van de behandelde objecten zijn opgenomen, inclusief literatuurverwijzingen. Op die manier is het ook bruikbaar voor (vervolg-) onderzoek. Het boek telt 160 bladzijden en 80 zwart/wit illustraties en is genaaid ingebonden met een harde kaft. Prijs f 25,- in de museumwinkel.

Bouwwerkzaamheden Waag

De werkzaamheden aan het stuc- en schilderwerk in de Rabobankzaal/Waag zijn van start gegaan. Door bouwkundige tegenvallers is het onduidelijk of de Waag eind oktober al weer kan worden heropend of dat de werkzaamheden tot (ver) in november voortduren. In ieder geval zal de zaal er in december weer prachtig uitzien!

Archiefnieuws

De foto-collectie

Een bijzondere collectie binnen het streekarchief wordt gevormd door de foto's. Vele duizenden foto's vertellen het verhaal van Voorne-Putten en Rozenburg. De oudste opname dateert van 1872, terwijl de verzameling bijna wekelijks wordt uitgebreid met nieuwe opnamen. Veranderingen in het landschap en straatbeeld worden op deze manier voor het nageslacht vastgelegd. Veruit het grootste deel van de collectie betreft Brielle. We treffen foto's aan van objecten als huizen en gebouwen, van personen en groepen, van evenementen als de jaarlijkse maskerade, de 1-apri-vieringen, bezoeken van de koninklijke familie enz.

Foto's vragen een bijzondere behandeling. Er moet bijvoorbeeld worden voorkomen dat ze bij raadpleging met de vingers worden aangeraakt. Daartoe worden de foto's op zuurvrij karton gezet. Dit gebeurt overigens met fotohoekjes zodat de foto's niet beschadigd worden. Op de achterzijde van het karton wordt de beschrijving gezet. Bij die beschrijving gaat het om: wie of wat, waar en wanneer. Indien mogelijk wordt ook de fotograaf vermeld.

De kartons worden geografisch geordend; per straat kunnen zij worden teruggevonden. In een aantal gevallen is dat echter niet voldoende. Denk maar aan evenementen waarbij een optocht door de stad trekt. In dat geval worden de foto's op onderwerp geordend. Andere onderwerpen zijn weer zo uitgebreid of juist zo specifiek dat ook zij een eigen tab verdienen. Te denken valt aan personen, gevelstenen en zogeheten 'straatmeubilair'.

Voor de bezoekers van de studiezaal is het een kleine moeite om hun weg in de collectie te vinden. De foto's zijn namelijk in archiefdozen verpakt en kunnen op verzoek worden geraadpleegd.

Sinds ruim tien jaar wordt door een vaste groep vrijwilligers gewerkt aan het bewerken van de verzameling. Op de foto ziet u (van links) mw. G. Luijendijk-van der Vliet, de heer J. Lobs, de heer G.K. de Graaf en mw. N. Grabijn-van de Kolk..

Zoals gezegd wordt de collectie regelmatig aangevuld door opnamen te laten maken van het veranderende landschap, bijvoorbeeld door opnamen te maken voor en na de plaatsing van kassen of woningen. Daarnaast is het archief ook actief op zoek naar oude opnamen. Van oude foto's die tijdelijk worden geleend, worden nieuwe opnamen gemaakt. Op deze manier wordt het verleden beter gedocumenteerd, want een foto zegt vaak meer dan 100 woorden.

Brielle begrensd; de grenspalen van Brielle

drs. A.A. van der Houwen

Op de Bollaarsdijk en de Oosterlandsedijk markeren twee palen de vroegere grens van Brielle met het omliggende platteland. Het zijn de laatste van acht tot tien palen die in het verleden de stad moeten hebben omringd.

Inleiding

Het landschap van Voorne-Putten werd in het verleden gesierd door een groot aantal grenspalen die de grenzen aanduidden van rechtsgebieden of eigendommen. De grenzen zijn reeds lang verdwenen maar de palen staan soms nog op de oorspronkelijke plaatsen.

Voorbeelden zijn de grenspalen (of eigenlijk grensstenen) op de grens van het voormalige hoogheemraadschap Bernisse met Oud-Velgersdijk en de palen bij Abbenbroek die de grens aangeven van het private visrecht dat daar van kracht is. Andere palen herinneren nog aan de grenzen van polders, ambachten en gemeenten.

In de 19e eeuw verloren de palen hun functie. Met de wijzigingen van grenzen, het verbreden van wegen of het verzwaren van dijken waarop de palen stonden zijn veel exemplaren verdwenen. Zij werden hergebruikt als bouw materiaal. Of ze kwamen in handen van particulieren die de paal als een curiosum in bijvoorbeeld hun tuin plaatsten en ze op deze manier van de sloop redden. Een voorbeeld is een grenspaal van het ambacht het Schapengors die momenteel in bezit is van de familie Van Hoey Smith in Westvoorne.

Brielle

Op 24 april 1590 schreef de secretaris van Brielle in het stads-
memoriaalboek: *Up huijden soe hebben die burgemeesters ende
regierders der stede van den Briele geordonneert de burgemeester*

tresorier dat hij rondomme de stadt, teynden de vijffich roeden van de vrijheydt deser stede, paelen te setten ende oock vyerhondert roeden daer en teynden.

Het stadsbestuur had dus opdracht gegeven om rondom de stad palen te zetten op de grens van de stedelijke vrijheid. Op 400 roeden (ca. 1600m) moest een tweede rij palen opgericht worden. Zover strekte de vrijdom van de stad zich weliswaar niet uit, maar de stad kon er wel zekere rechten doen gelden en dat moest voor iedereen duidelijk zijn. In de jaren voor 1590 was men in en rond de stad grondig aan het veranderen geslagen en die veranderingen werden afgerond met de nieuwe grenspalen. Het werk werd terstond ter hand genomen en in juli kreeg een zekere Lenert Sanderszoon betaald omdat hij met zijn knechts had gewerkt *aen de paelen die op de vrijdom dezer steden zullen gestelt werden.*

Dit is een zeldzame vermelding over het plaatsen van grenspalen. Toch zal het niet de eerste keer zijn geweest dat de vroede vaders zich over de zaak bogen. Reeds in de bevestiging van de stadsrechten door de heere en vrouwe van Voorne in 1342 werd vastgesteld dat *die vryheit ende die palen van der vryheid van onser stede van den Briele gaen van den uutersten cante van der gracht van der vesten van den Briele te landewaerts ende alomme en omme van der stede van den Briele vijftich roeden.* De vrijheid, dat is het gebied buiten de wallen waarbinnen het stadsbestuur van Brielle zeggenschap heeft, strekte zich dus uit over vijftig roeden (ca. 200m.) vanaf het water van de veste. En aan de grens van de vrijheid dienden palen te staan. Veelzeggend is dat de vrijheid in één adem werd genoemd met de palen die die vrijheid moesten aangeven.

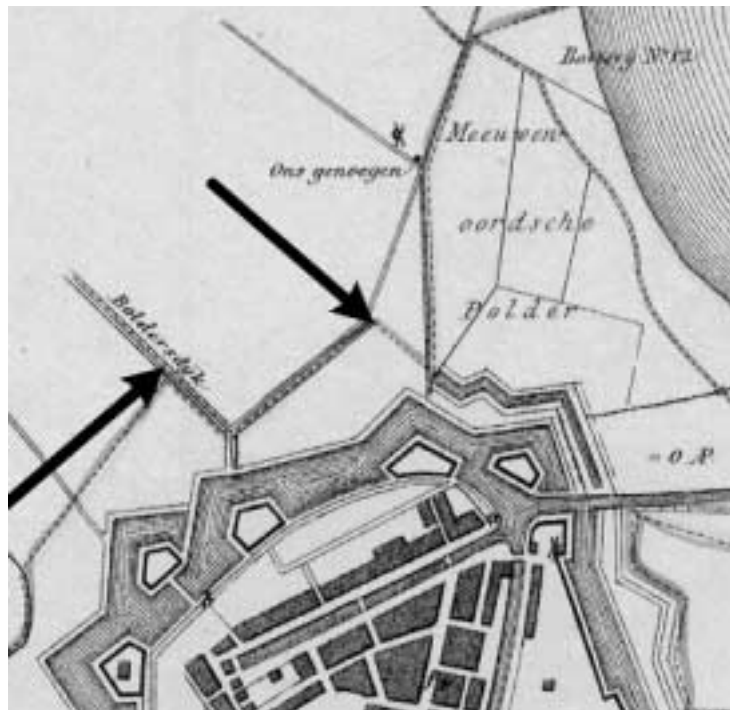
De grenspalen waren duidelijk herkenbaar in het landschap, zoals de paal aan de Bollardsdijk nog steeds is.

Helaas weten we niet hoe de grens- of vrijpalen er uit hebben gezien. Dat liep landelijk ook erg uiteen. Sommige steden, waterschappen of eigenaren van landgoederen maakten van hun grenspalen ware monumenten, compleet met wapens en opschriften of ornamenten. Meer algemeen was de simpele stenen paal in trek: achthoekig en gedekt met een halve bol. Van dit soort werden er duizenden vervaardigd. We komen ze nog tegen als stoeppalen of op de hoeken van huizen om deze te beschermen tegen beschadiging door voertuigen. Het meest voorkomend was echter de houten paal. Dit geldt in elk geval voor Voorne-Putten. Het opschrift op de palen was in veel gevallen beperkt tot de naam van de polder of het ambacht. Dit opschrift en eventuele wapen was, in tegenstelling tot onze moderne gemeenteborden, naar binnen gekeerd en gaf dus niet het begin aan

van het gebied maar het einde, de limiet. Om deze reden werd de paal ook wel de limietpaal genoemd. Aardig is te vermelden dat bij bijzondere ontvangsten over land niet zozeer de stadspoort, als wel de stadsgrens werd aangehouden. Dat was tenminste het geval in 1814. Toen het stadsbestuur in juni van dat jaar het gerucht opving dat de Tsaar van Rusland en de Koning van Pruisen via Hellevoetsluis en Brielle naar Den Haag zouden reizen werden voorbereidingen getroffen voor een ontvangst. Deze moest plaatsvinden bij *de limitpaal buiten de Zuidpoort*.

De houten palen moesten vanzelfsprekend regelmatig vervangen worden. Toen het gebruik van de grenspalen echter begon af te nemen werden zij in veel gevallen niet meer vervangen en verdwenen zij langzamerhand uit het landschap.

Helaas weten we niet exact waar de palen gestaan hebben, slechts een handvol kan met zekerheid worden aangewezen; de overige moeten we op basis van veronderstellingen localiseren.

De pijlen tonen de locatie van de laatste twee thans nog bestaande grenspalen

Van de waarschijnlijk tien palen die gedurende ruim drie eeuwen rondom de stad hebben gestaan hebben slechts twee palen ook de laatste eeuw doorstaan. Zij staan op de Bollaarsdijk en op de Oosterlandsedijk, elk op ongeveer tweehonderd meter vanaf de wallen. De simpele witte houten palen steken bijna twee meter boven de grond en zijn omstreeks 1950 geplaatst ter vervanging van oudere palen. Die op de Bollaarsdijk meet ca. 24x26cm. en heeft een platte bovenzijde, welke middels een liggend plankje voor inregenen wordt beschermd. Op de paal is - aan de verkeerde zijde, namelijk de landzijde - een schildje met daarop het wapen van Brielle aangebracht. De paal op de Oosterlandsedijk meet ca. 20x20cm. en is vanaf een twintig cm. van boven over de hele lengte afgeschuind. Ook aan deze paal was in het verleden aan de kant van Oostvoorne een schildje bevestigd, waarschijnlijk gelijk aan die aan de andere paal, maar dit is verdwenen.

Op deze foto van de Waterweg van omstreeks 1910 is op de achtergrond (links van de weg) de Zwartewaalse vrijpaal zichtbaar.

Aan de andere kant van de stad stond in het verleden aan de toenmalige Kerkweg de zogenaamde *Zwartewaalse vrijpaal*. Even verderop, op de Hossenbosdijk, ter hoogte van de Slijkheul stond opnieuw een vrijpaal en ook aan de Rijksstraatweg heeft ter hoogte van de Spuilaan tot het midden van de twintigste eeuw een houten paal gestaan. De volgende paal stond aan de Rik tegenover de Welleweg (huidige Ruggeweg) en de laatst bekende vonden we aan de

Schrijversdijk. Deze laatste stond er in elk geval nog in april 1951 toen Koningin Juliana een werkbezoek bracht aan Oostvoorne. Op de grens van Oostvoorne - dus bij de paal- werd zij welkom geheten door de burgemeester van Oostvoorne Van Voorst van Beest.

De bekende plaatsen bevestigen het beeld dat de palen langs de toegangswegen van de stad stonden. Met dat gegeven in ons achterhoofd is de veronderstelling gerechtvaardigd dat er ook aan de Lange- of Hoonardweg en op de Oosterlandse het mogelijk de overige plaatsen te reconstrueren. Wellicht stonden er ook nog palen aan de Lange- of Hoonardweg, en op de Oosterlandsedijk ter hoogte van de Sleepseweg.

Met dank aan de heren J. Klok en J. Lobs voor de inlichtingen omtrent de locatie van de palen omstreeks 1950.

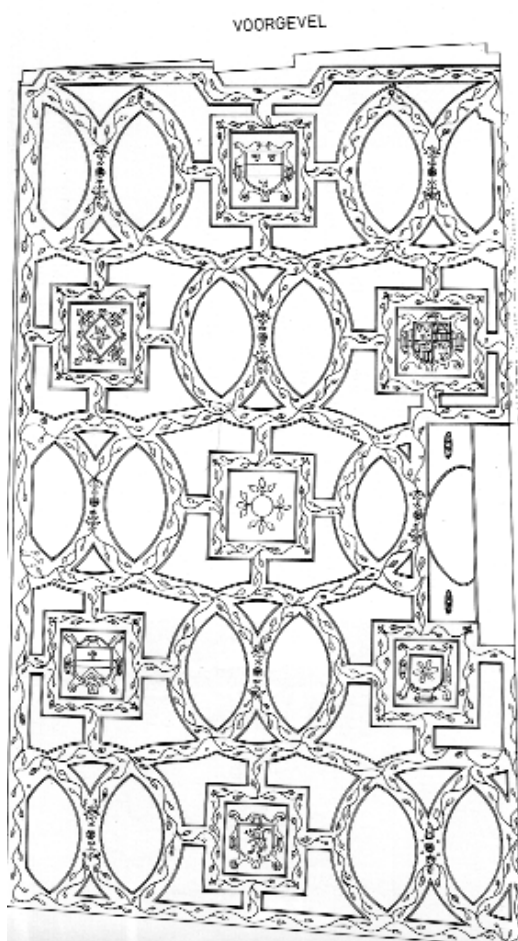
Over de auteur

drs.A.A. van der Houwen is als adjunct-streekarchivaris werkzaam op het streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg.

Stucplafonds Voorstraat 45, verslag van een bijzondere restauratie

mw. ir .J.J.M van Oers

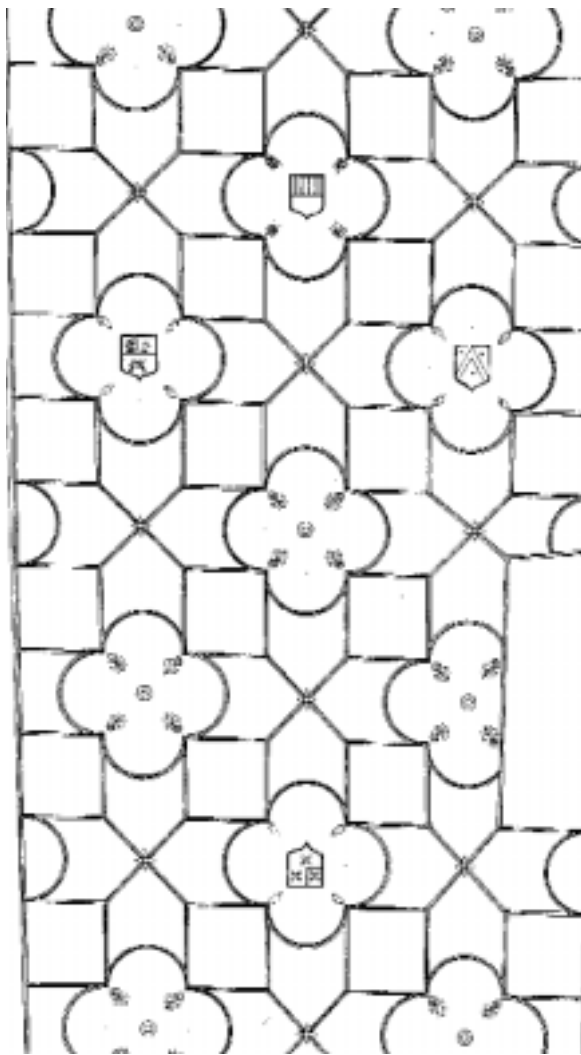
De vroegste voorbeelden van gestucadoorde plafonds in Nederland dateren van omstreeks 1600. In Nederland zijn slechts vijf van dergelijke plafonds bewaard gebleven. Op één na betreffen dit Brielse plafonds. Twee plafonds in Voorstraat 45 verkeerden in april 1999 in een dusdanig slechte staat dat ze volledig ondersteund moesten worden. Onlangs zijn de plafonds gerestaureerd.

Het plafond in de voorkamer

Het dubbel diepe huis Voorstraat 45 (voorheen Hans Textiel, nu Favoriet Sport) heeft aan de voorzijde twee vrijwel identieke trapgevels, die respectievelijk 1588 en 1595 gedateerd zijn. De plafonds bevinden zich in het linker gedeelte, dat met de gevel uit 1588, in de twee achter elkaar gelegen min of meer rechthoekige ruimten op de begane grond. Het plafond in de voorkamer is uitbundig gedecoreerd. Het heeft een symmetrisch grondpatroon van afwisselend vierkante en ronde vormen, met daar doorheen golvende banden. De versiering bestaat uit wapenschilden en blad- en rank-motieven.

Het plafond in de achterkamer is veel strakker en soberder. Met behulp van smalle, scherp getrokken lijsten is een regelmatige vlakverdeling aangebracht,

Het plafond in de achterkamer

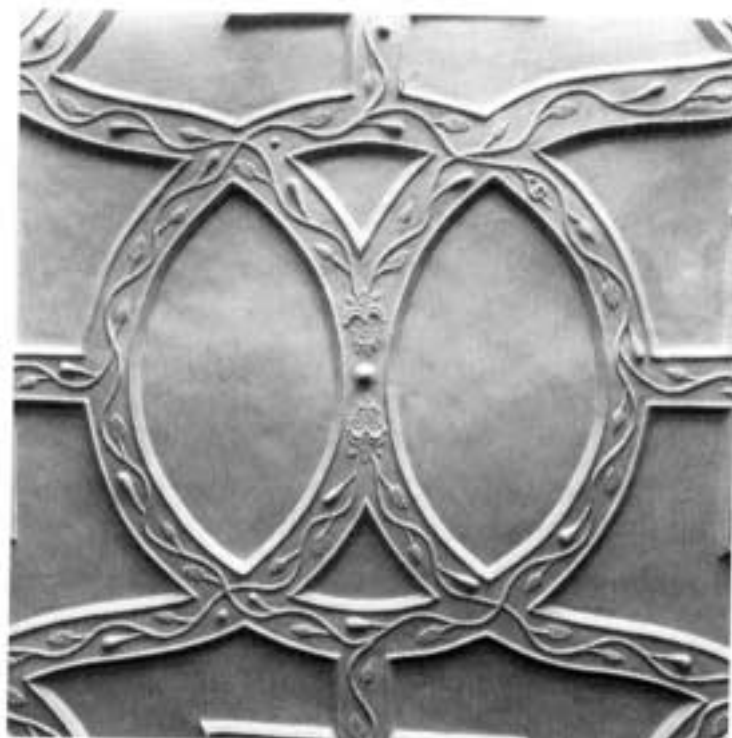
bestaande uit een aantal grote vierpassen met daartussen kruisen en vierkanten. In de vierpassen zijn wapenschilden, rozen, framboosachtige vruchten, lelies of leeuwenkopjes als ornament aangebracht.

De vroege stucplafonds van Nobelstraat 34 (Chinees restaurant) en Voorstraat 31 (het kantongerecht) zijn vergelijkbaar met het plafond in de achterkamer van Voorstraat 45. De verwantschap tussen de drie is groot, in Nobelstraat 34 en Voorstraat 31 zijn zelfs merendeels dezelfde stempelversieringen te vinden. In het, afwijkende, plafond in de voorkamer van Voorstraat 45 is een stempel gebruikt dat ook in de andere stucplafonds voorkomt. Geconcludeerd kan worden dat

de vier plafonds uit dezelfde periode stammen en door dezelfde handwerkslieden zijn vervaardigd.

In Nederland zijn slechts vijf van dergelijke vroeg 17e-eeuwse stucplafonds bewaard gebleven, het vijfde plafond bevindt zich in de Berckepoort te Dordrecht. Qua vormgeving zijn ze sterk afwijkend van in het zuiden en oosten van het land bewaard gebleven 17e-eeuwse stucplafonds.

De overeenkomst met een aantal vroege stucplafonds in Engelse landhuizen is echter treffend. Brielle is in de periode van 1585 tot 1616 een Engelse pandstad, met een Engelse bezetting, geweest.

Detail van het plafond in de voorkamer

Alhoewel de plafonds na de Engelse bezetting zijn gedateerd, zijn de Engelse invloeden nog duidelijk zichtbaar.

De plafonds in Voorstraat 45 zijn gedateerd tussen 1644 en 1650. Een van de wapens in het voorste plafond is het wapen van Jacob van der Goes, heer van Naters, lid van de vroedschap van Brielle van 1618 tot 1661 en vele malen burgemeester van de stad. Waarschijnlijk werden beide plafonds in zijn opdracht vervaardigd. Minstens vier van de overige wapens zijn te identificeren als wapens van zijn voorouders. De plafonds zijn dus niet bij de bouw van het huis, in 1588 of 1595, vervaardigd, maar zijn bij een modernisering in het reeds bestaande huis, onder tegen een reeds bestaande balklaag aangebracht.

In de voorkamer is het plafond onder tegen de enkelvoudige eiken balklaag bevestigd. In de achterkamer is de samengestelde balklaag (moerbalken en kinderbinten) enigszins aangepast t.b.v. de bevestiging van het plafond tegen de onderzijde van de moerbalken. Tussen de bestaande eiken moerbalken zijn zware grenen balken aangebracht, dit

om doorzakken van het stucwerk te voorkomen. Beide plafonds in Voorstraat 45 zijn dus vlak, dit in tegenstelling tot de plafonds in Nobelstraat 34 en Voorstraat 31. Deze zijn tegen de onderzijde van de kinderbinten, dus tussen de moerbalken in, bevestigd. De moerbalken zijn dus nog grotendeels zichtbaar, zij het ‘ingepakt’ in stucwerk.

Direct onder de balklagen zijn dunne, gespleten latjes van naaldhout (tengels) bevestigd. Het stucwerk bestaat uit een kalkmortel ‘gewapend’ met koe- of paardenhaar. Deze verstevigde mortel werd tegen de latjes aangebracht, waarbij de speciebaarden die tussen de smalle ruimten tussen de latjes doorgestukt werden voor een goede hechting zorgden.

De plafonds in Voorstraat 45 hebben zich honderden jaren goed gehouden. De laatste jaren waren de stucplafonds echter gaan doorzakken en scheuren. Eind 1998 heeft de eigenaar, Van Heelsbergen Holding, een aanvang gemaakt met de voorbereidingen voor een restauratie. Het, in eerste instantie globale, restauratieplan is opgesteld door T. Bleijenberg stucadoorsbedrijf b.v., een in historische plafonds gespecialiseerd bedrijf. Bij de opstelling van dit plan is aangenomen dat de problemen veroorzaakt werden door een verminderde hechting van het stucwerk, maar dat de bovenliggende balklaag in orde was. In samenwerking met de eigenaar, het stucadoorsbedrijf, de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de gemeente Brielle werd besloten om, alvorens tot een definitieve keuze van de restauratiemethode te komen, het plafond nader, destructief, te onderzoeken. Nog voordat dit onderzoek uitgevoerd kon worden, brak er in april 1999 grote paniek uit. De bestratingwerkzaamheden in de Voorstraat/Nobelstraat veroorzaakten extra spanningen en trillingen. De scheuren en verzakkingen in het stucwerk werden zichtbaar groter. De bestratingwerkzaamheden werden acuut gestopt en nog dezelfde dag is het gehele plafond gestut.

Er heeft vervolgens een uitgebreid onderzoek plaatsgevonden naar de staat van de plafondconstructie, waarbij de vloeren boven de

plafonds zijn opengemaakt. Door de jarenlange werking van de plafonds bleken de speciebaarden te zijn afgesleten, waardoor de hechting van het stucwerk aan de latjes sterk verminderd was. De tengels waren op een groot aantal plaatsen van de balklaag losgekomen. Waarschijnlijk is dit proces in de laatste decennia versneld. Verkeer zorgt voor extra trillingen en door de installatie van een verwarming zijn de tengels steeds verder uitgedroogd en gekrompen. Tevens is geconstateerd dat de balklaag op verschillende plaatsen rot, doorgebogen en verzwakt was. Het bleek dat de grootste verzakking van het stucplafond in de voorste ruimte veroorzaakt werd door een constructiefout. Bij het weghalen van de schouw heeft men de balk in de schouwboezem niet ondersteund, met als gevolg dat deze 'zweefde'.

Al deze zaken hebben ervoor gezorgd dat de draagkracht van de plafondconstructie steeds verder verzwakt is geraakt en dus de invloed van de zwaartekracht steeds groter is geworden. De trillingen van de bestratingwerkzaamheden waren de nekslag voor het toch al verzwakte plafond.

*De schade leek
onherstelbaar*

De restauratie vond in twee fasen plaats:
Werkzaamheden fase I (aan de achterzijde):

- ! het openen van de vloeren van de ruimtes boven de plafonds;
- ! het behandelen tegen houtrot van de aangetaste balklagen en zo nodig het verzwaren van de balken;
- ! het opvangen middels een raveling van de verzakte balk ter plaatse van de voormalige schouw in de voorkamer;
- ! het verwijderen van overbodig vuil en losse deeltjes op het plafond;
- ! het opnieuw tot stand brengen van de verbinding stucwerk - tengels met behulp van gietgips, versterkt met een net;
- ! het maken van een nieuwe houten constructie. Deze wordt bevestigd aan de balklagen en dient om de fixatie en het opkrikken van de plafonds mogelijk te maken.

Het plafond werd van de bovenzijde gerestaureerd. Hiertoe moest de bovengelegen vloer worden weggebroken.

Hotel 'De Nymph', Voorstraat 45, Brielle; foto van omstreeks 1920

Werkzaamheden fase II: (aan de voorzijde)

- ! het fixeren van de plafonds in het nieuwe houtwerk tussen de balken. Met r.v.s. schroeven en ringen worden de plafonds vastgeschroefd en de verzakkingen zoveel mogelijk weer opgekrikt. Dit is een moeilijk en riskant werk omdat het veel scheuren kan veroorzaken;
- ! het openhalen en opnieuw dichtpleisteren van de scheuren, waarbij een kunststof netje in het pleisterwerk is verwerkt;
- ! het verwijderen van de losse verflagen en het, met een minerale verf, sausen van de plafonds.

De werkzaamheden zijn in januari 2000 gestart en hebben een kleine twee maanden in beslag genomen. De restauratie is succesvol uitgevoerd. De plafonds zijn gefixeerd en hersteld, waarbij de originele

materialen behouden zijn gebleven. Hierbij moet wel in ogenschouw moet worden genomen dat de plafonds 350 jaar oud zijn en het niet de bedoeling was de plafonds weer helemaal vlak te krijgen. De restauratie heeft f 93.000,00 exclusief BTW gekost.

1) Bronvermelding: I.M. Breedveldt Boer, Plafonds in Nederland 1300-1800, Peter Don, Voorne-Putten, de Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst (Zeist1992)

Over de auteur

Mevrouw ir.J.J.M. van Oers is coördinator monumentenzorg/stadsvernieuwing van de gemeente Brielle.

Bloemencentrum 'de Oude Proeftuin', aan de Heveringseweg 3, 3235 LZ Rockanje; tel. (0181) 482477. (aan de weg van Oostorne naar Rockanje). Uw adres voor bloemen, planten, cadeauartikelen, bijzonder bloemsierwerk en mooie wanddecoraties; tevens cursussen en gratis advies; komt U vrijblijvend langs!

Fam. de Snayer

Schuilkerken: op de meest vreemde plaatsen naar de kerk

H. Vegter

Bij kerken denken we veelal aan grote oude gebouwen met hoge torens, klokgelui en orgelmuziek. Daarbij zien we echter voorbij aan de zogenaamde schuilkerken, en dat was precies de bedoeling.

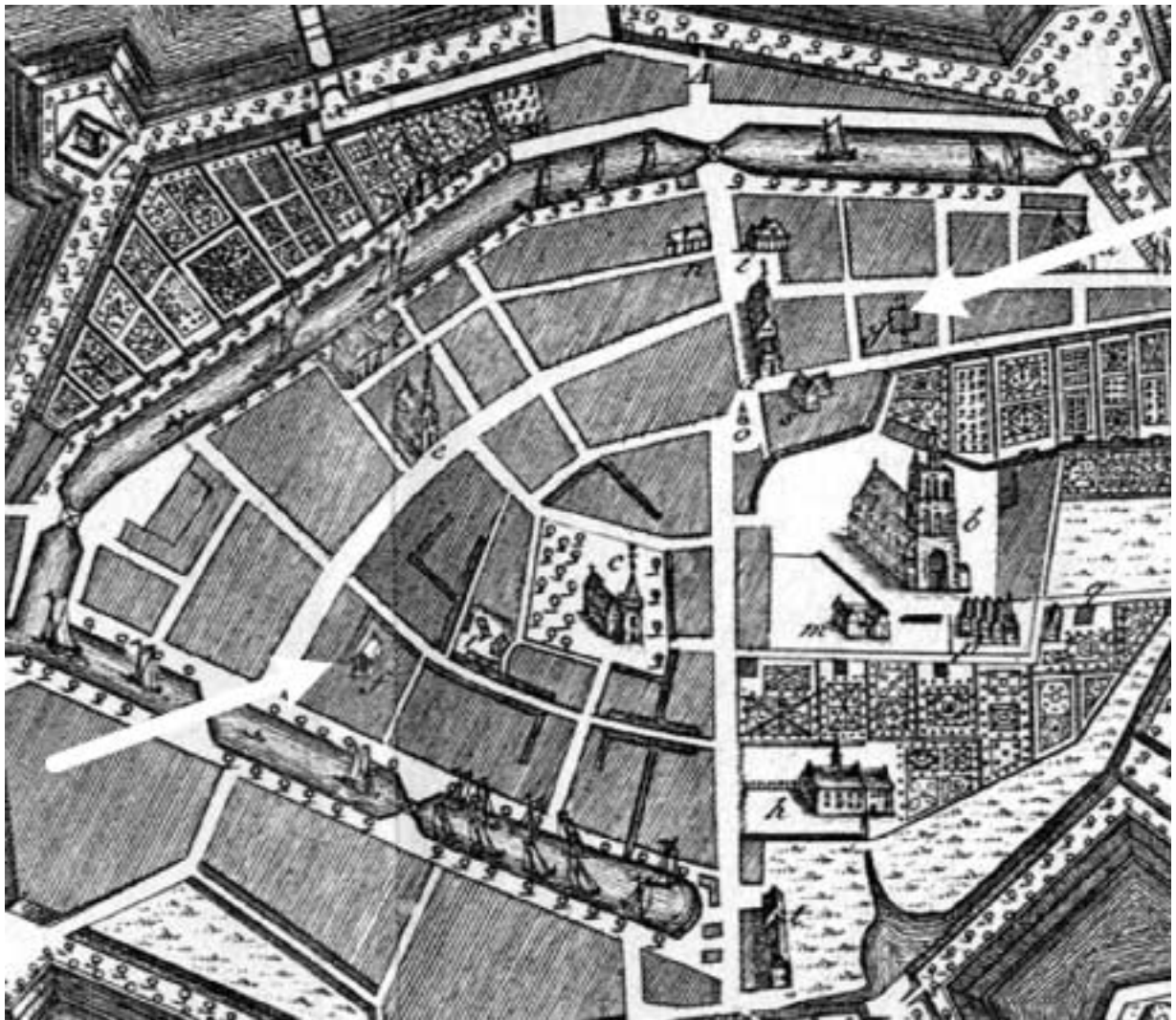
Het woord schuilkerk is tegenwoordig een nauwelijks bekend begrip. Met schuilkerken bedoelen we kerkgebouwen en gebouwtjes, die ten tijde van de Republiek (1579-1795) werden gebouwd ten behoeve van andere kerkelijke groeperingen dan de officiële Nederduitse Gereformeerde kerk. Het gaat daarbij om gebouwen voor Doopsgezinden, Remonstranten, Rooms-Katholieken en Joden. De kerken en kerkgenootschappen werden in de tolerante Republiek weliswaar niet verboden maar het gedogen had zijn grenzen. Essentieel was dat de gebouwen vanaf de straat niet zichtbaar mochten zijn en geen toren en luidklokken mochten hebben. Ook de kerkgang mocht geen aanstoot geven. In de praktijk betekende dit dat de kerken slechts toegankelijk waren via onopvallende deuren in steegjes of gangetjes. In de Bataafse Tijd kwam hieraan een einde en sindsdien verrezen er verschillende kerkgebouwen die beter passen bij het beeld dat wij van kerken hebben.

Schuilkerken in Brielle

Ook in Brielle hebben schuilkerken gestaan. Naast het pand Voorstraat 131 is nog een deur te zien in een heel smal geveltje. Deze deur gaf toegang via een gangetje naar een Doopsgezinde schuilkerk in de tuin.

Brielle telde in de 17de eeuw twee Doperse gemeenten, namelijk de Waterlandse en de Vlaamse Doopsgezinden. Er waren dus ook twee Doperse of Mennonietenkerken. Behalve de genoemde kerk stond er ook een aan de Nobelstraat, achter het pand van de huidige slagerij

van Van der Waal. Het kerkje had een ingang aan de Turfkade. Beide kerken of *vermaningen* zullen vast geen rijke gebouwen zijn geweest, want een keurmerk van Doopsgezinden was en is soberheid. Orgels b.v. kwamen pas voor in de tweede helft van de achttiende eeuw en dan nog alleen in de grotere schuilkerken. Van genoemde gebouwen is niets meer over.

De witte pijlen wijzen naar de Remonstrantse schuilkerk aan het Maarland (links) en de 'Roomse Kerk' aan de Nobelstraat (rechts).

De deur rechts (Voorstraat 131) gaf toegang tot een achter het huis gelegen doopsgezinde schuilkerk.

De Remonstrantse schuilkerk stond in de tuin van een huis aan het Maarland ZZ nr. 41 vlak bij het huidige Coppelstockgebouwtje aan de Coppelstockstraat. Jan Kluit (belastinggaarder en historieschrijver) schreef omstreeks 1770: *de Remonstrantsche kerk staat aan de zuidzijde van het Maarland (achter de kerk liep een sloot, waarover reeds in 1730 werd geklaagd door de ondragelijke stank); 't is een klein, dog zeer net gebouw, in den jare 1700 geheel herbouwt en met beschilderde glasraamen en een gallerij voorzien; 't heeft twee ingangen, een*

aan de zijde van 't Maarland en een ander in het Koeslop (thans Coppelstockstraat, HV) dezelve word door een predikant bediend, die bij deze kerk een zeer goed woonhuis of pastorij heeft.

De gemeente was al in 1629 opgericht maar verloor in de achttiende eeuw veel leden. In 1788 telde zij nog maar twee *ledematen*; men kwam tot het besluit de gemeente op te heffen, het huis van de predikant te verhuren en de effecten aan de sociëteit van Rotterdam over te geven. Op 15 juni 1793 wordt het gebouw verkocht voor afbraak. Over de afbraak is nog heel wat te doen geweest: er volgde zelfs een sloopverbod en voor f5,- per maand werd de kerk gehuurd door de Fransche officieren tot het doen van exercitiën (de Franse bezetting

was immers in 1795 begonnen). In 1796 besloot de gemeenteraad in de kerk *een brits en schorsteen te doen maken ten gebruike der daarin logeerende militairen*. In 1797 werd de kerk gerequireerd voor het logeren van *franse troupers*. Uiteindelijk werd de kerk toch afgebroken.

Rooms-Katholieken

Na de Reformatie waren er in Brielle niet veel katholieken overgebleven; omstreeks 1650 is er voor het eerst pas weer sprake van een pastoor. Zij kerkten in een schuilkerk aan de Nobelstraat. In 1830 werd dit gebouw afgebroken en een jaar later vervangen door de huidige Rooms-Katholieke kerk. Deze is gebouwd in de zgn. *Waterstaatstijl* (de architect was een ingenieur bij de Waterstaat). De tijd van de schuilkerken is voorbij, dus de ingang ligt aan Nobelstraat.

Anders, maar toch geen schuilkerk

De Jacobskerk aan de Voorstraat

Naast de Nederduitsch Gereformeerde kerk werden ook kerkdiensten in andere dan de Nederlandse taal gehouden. De Engelse of Schotse en Waalse of Franse militairen werden in hun eigen taal toegeproken.

De Waalse gemeente is weer een andere. Deze gemeente onderscheidde zich slechts van de Nederduitse gemeente in het feit dat er Waals ofwel Frans werd gesproken. Hier was dan ook geen noodzaak van een schuilkerk; men kerkte in de Jacobskerk. De gemeente werd in 1653 uit nood geboren om de vele Franstalige militairen in de gele-

genheid te stellen naar de kerk te gaan. Weldra werd het een gebruik dat de elite van de stad naar de Franstalige diensten ging. Overigens wordt tegenwoordig in de Hervormd-Gereformeerde St.Catharijnekerk tijdens de viering van het H. Avondmaal gebruik gemaakt van een zilveren beker van de Waalse kerk. De soldaten van het Engelse en Schotse garnizoen hadden eveneens Engelstalige kerkdiensten in de Jacobskerk.

Ten slotte waren er nog de Lutheranen. Deze waren in aantal zeer gering en kwamen voornamelijk voor onder uit Duitsland afkomstige militairen en immigranten. Zij beschikten niet over een eigen kerk of predikant. Voor de enige ons bekende doop uit de tijd van de schuilkerken kwam de predikant van Schiedam over. Het kind was overigens geboren in Hellevoetsluis.

We zullen ook tevergeefs zoeken naar een schuilkerk voor de Joden. Vanaf 1782 woonden er ook Joden in Brielle. Hun aantal was te gering voor een eigen synagoge; daarvoor gingen zij naar Geervliet en later naar Heenvliet. Pas in 1809 werden in Brielle eigen synagogediensten gehouden, maar dat is na tijd van de schuilkerken.

Rechts achter de witte schutting stond de synagoge. De ingang was aan de Venkelstraat.

De joden bouwden hun synagoge in een tuin naast de Rooms katholieke kerk in de Nobelstraat. De ingang was in de Venkelstraat.

De Brielse kerkgeschiedenis tijdens de Republiek is hiermee in kort bestek beschreven. *Een volk dat zijn verleden niet kent, begrijpt het heden niet.*

Over de auteur

H. Vegter is oud-docent en oud-directeur van de mavo Bahûrim (nu Penta College), hij woont in Brielle en publiceert regelmatig over historische zaken in het kerkblad van de hervormd/gereformeerde gemeente.

*Jan Dirk Preuijt, burgemeester van Geervliet**

Felix van Hoorn

In de vijftiger jaren werd in het dagblad Trouw een polemiekje gevoerd over de ambtsduur van burgemeesters. Van alle kanten bood men tegen elkaar op. De toenmalige secretaris van Geervliet mengde zich in de strijd, met de mededeling dat te Geervliet Jan Dirk Preuijt van 1823 tot 1825 schout en aansluitend tot 1886 burgemeester was. Er meldden zich geen hogere bieders...

Jan Dirk Preuijt werd te Geervliet geboren op 1 september 1801. Hij kwam in een goed gestoffeerde wieg terecht. Zijn vader, Dirk Preuijt, telg uit een niet onbemiddeld Zwartewaals geslacht van schippers en grondeigenaren, was als neef en oogappel van de kinderloze schout en ruwaard-dijkgraaf Hendrik Hoogendijk al spoedig secretaris, later schout en enige tijd ‘maire’ van Geervliet geworden. Jan Dirks moeder, Hermina Witte, was een dochter van Mr. Hermanus Witte, stadhouder van de ruwaard van Putten en waarsman van de Ring van Putten. Eveneens functies die men slechts kon verwerven als men over ruime persoonlijke middelen of bemiddelde borgen beschikte.

Over Jan Dirks jeugdjaren is weinig bekend. Mogelijk bezocht hij de Geervlietse school, mogelijk ook werd hij enige jaren naar elders gestuurd om zijn opleiding af te ronden en om enige afstand te kunnen opbouwen ten aanzien van zijn Geervlietse leeftijdgenoten. Zijn belijdenis deed hij in 1823 te Geervliet. Zijn eigenlijke vak verstond hij later overigens uitstekend: hij was veehouder. Wij moeten ons realiseren dat, anders dan vandaag de dag, in kleinere plaatsen ambtelijke functies werden waargenomen naast het eigenlijke beroep. Ook vader Dirk Preuijt vinden we primair vermeld als vetweider.

In 1823 gaat Dirk Preuijt zich aan de provinciale politiek wijden en met een onwaarschijnlijke vanzelfsprekendheid volgt de nog jonge Jan Dirk zijn vader op in het schoutambt van Geervliet. Onder de nieuwe gemeentewet van 1825 wordt zijn titel burgemeester en in deze functie blijft hij, zoals gezegd, nog 61 jaar actief.

J.D. Preuijt, omstreeks 1860

Jan Dirk Preuijt trouwde in 1827 met Cornelia de Vos, een vrouw van zijn stand. Zij was een dochter van Hendrik de Vos, grutter en grootgrondbezitter in Geervliet. Uit het huwelijk werden twee kinderen geboren: Adriana Hermina (1828) en Hendrik Marius (1830). De dochter trouwde in 1854 met koopman Aart Bax. De zoon twee jaar later met diens zuster Jacoba Bax. Het huwelijk van Hendrik Marius bleef kinderloos, zodat de naam Preuijt in deze tak uitstierf.

Als vetweider legde Jan Dirk Preuijt zich toe op verbetering van de voor die tak van veeteelt

geschikte rassen. Met de resultaten van deze pogingen reisde hij veetentoonstellingen af en sleepte hij menige prijs in de wacht. Gouden medailles behaalde hij in 1852 in Dordrecht en Haarlem, in 1856 in Delft, in 1862 en 1872 in Den Haag. De kroon op dit werk was ongetwijfeld de gouden medaille die hij in 1856 te Parijs behaalde met een drachtige koe.

Als burgemeester had Jan Dirk Preuijt alle kenmerken van de verlichte despoot. Hij wist wat het beste was voor Geervliet en de

Geervlieters. Men moest hem bij het verwezenlijken daarvan niet voor de voeten lopen. De notulen van college en raad gedurende zijn ambtstermijn zijn uitermate gering van omvang; Preuijt deelde mee wat er ging gebeuren. Wie het niet begreep mocht eventueel om uitleg vragen. En omdat Preuijt een boer en dus zuinig was, gebeurde er in Geervliet vooral niet te veel.

Het woonhuis had de allure van een burgemeesterswoning en stond ook pal naast het stadhuis

Als oprichter en jarenlang voorzitter van het Geervlietse leesgezelschap 'Voor verstand en Hart' omringde hij zich met de mensen onder wie hij zich het best op zijn gemak voelde: ontwikkelde notabelen. In de school deelde hij als minzame en royale schenker prijsjes uit voor de beste resultaten in de verschillende vakken. In de bijlagen van de gemeenterekeningen vinden we de nota's van de boekhandelaren nog keurig terug. Ze leren ons in ieder geval nog wat de jeugd toen placht te lezen.

Ook in de streek deed Preuijt zijn niet geringe invloed gelden. Al sinds de dood van zijn vader was hij secretaris van de Ring van Putten. Vanaf 1860 was hij dijkgraaf van dit dijkcollege en het latere Hoogheemraadschap van Putten. Ook hier had hij zuinigheid hoog in het vaandel, wat hem niet belette te ijveren voor de totstandkoming (1881) van het eerste stoomgemaal in de streek: *de Leeuw van Putten*.

Voor Voorne en Putten had hij zitting in Provinciale Staten van Zuid-Holland en ijverde hij voor een grondwetswijziging die het censuskiesrecht bracht. Kiesrecht overigens, dat gerelateerd was aan de betaalde belasting, dus aan welstand.

Preuijt was een late vertegenwoordiger van het regentendom, maar - naar zijn eigen woorden - hij wilde wel met de wet in de hand geëerbiedigd zijn, maar behoefde niet gevreesd te worden. Bij zijn gouden burgemeestersjubileum in 1873 werd een groot volksfeest georganiseerd. Bij die gelegenheid werd hij ook benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

Het voormalige stadhuis van Geervliet; rechts het woonhuis van J.D. Preuijt

Toch moest deze regent het meemaken dat tegen het eind van zijn leven zijn gemeenteraad zich een ander oordeel aanmat in een kwestie waarin hij zijn eigen standpunt duidelijk had uitgesproken. Er moest voor de bouw van een nieuwe school een stuk grond worden aangekocht. De raad koos op 11 november 1881 tijdens zijn afwezigheid wegens ziekte unaniem voor een andere oplossing dan de burgemeester had voorgesteld. Kennelijk geschrokken van de eigen overmoed verzocht men bij de zieke om belet, maar hield toch ook bij hem thuis voet bij stuk. De reactie van Preuijt is letterlijk in de raadsnotulen opgenomen: *De meerderheid beslist - de Raad moge toezien.*

De tragiek van figuren als Preuijt is dat ze zichzelf als ambtsdrager gaan overleven. Hij werd telkenmale voor een nieuwe termijn benoemd omdat, zo bericht de Commissaris der Koningin van Zuid-Holland nog in 1886 aan de Minister van Binnenlandse Zaken ‘zoolang hij leeft eigenlijk niemand anders die betrekking kan waarnemen. Een andere burgemeester zoude tijdens het leven van den heer Preuijt niets ten uitvoer kunnen brengen dan hetgeen de heer Preuijt goedvond’.

De zwierige, zelfbewuste handtekening uit zijn jonge jaren maakte na 1880 plaats voor een beverige krabbel, stille getuige van de achteruitgang van zijn gezondheid. Steeds vaker ontbreekt hij op de raadsvergaderingen.

In 1886 verzoekt en verkrijgt hij ontslag en wordt hij opgevolgd door A.J.M. Visser.

Jan Dirk Preuijt overleed te Geervliet op 14 september 1887.

*) Overdruk uit: Nieuwsbrief van Streekarchief en Stichting Streekhistorie januari 2000.

Over de auteur

De heer F. van Hoorn woont in Geervliet. Hij is secretaris van de Stichting Streekhistorie en van de Stichting Oud-Geervliet en is als vrijwillige medewerker verbonden aan het streekarchief.

J.W.D. Robijns, de Brielse luchtvaartpionier

drs.A.A. van der Houwen

Het klinkt ongeloofwaardig, maar als we de Brielsche Courant mogen geloven werd Brielle in 1909 de bakermat van de Nederlandse luchtvaart. Op 7 januari van dat jaar steeg namelijk J.W.D. Robijns met een wentelwiek op vanaf de wallen van de stad.

Omstreeks 1900 genoot de luchtvaart grote populariteit. De luchtballon had zich in de voorgaande jaren ontwikkeld tot een bestuurbaar apparaat van metaal en linnen en menig uitvinder was bezig met het ontwikkelen van een eigen vliegmachine. De doorbraak kwam op 17 december 1903, toen de gebroeders Wright er als eersten in slaagden een door een motor aangedreven vliegtuig de lucht in te krijgen. Dit was voor velen een impuls om de inspanningen te vergroten. In 1906 steeg Dumont met een vliegtuig op in Parijs.

De ontwikkeling van de helikopter hield gelijke tred. In 1905 bouwde Igor Sikorsky zijn eerste hefschroefvliegtuig en in november 1907 slaagde de Franse pionier Paul Cornu er in om een helikopter gedurende enkele seconden van de grond te houden. Het zou overigens nog tot 1924 duren voordat een helikopter een kilometer zou overbruggen (dat duurde ruim zeven minuten!).

Ontwikkelingen in Brielle

Terwijl de Wright brothers in Dayton, Amerika, aan hun vliegtuig werkten, en Sikorsky in Rusland, werkte in Brielle Robijns aan zijn uitvinding. Johannes Wilhelmus Derk Robijns (1859-1927) was een kleurrijk figuur. Geboren in Zwolle als zoon van een timmerman, koos hij voor een heel ander leven. Toen hij ongeveer twintig jaar was nam hij dienst in het KNIL en vertrok, via Harderwijk, voor zes jaar naar Indië. Daar speelde hij - het moet omstreeks 1885 zijn geweest - voor het eerst met de gedachte om een helikopter te

ontwikkelen. Na terugkeer in het vaderland woonde hij korte tijd in Amsterdam bij zijn zuster en zwager, een timmerman. Reeds het volgende jaar trouwde hij in Dokkum met Elisabeth Otto, de dochter van een koopman. Zij vestigden zich in Leeuwarden waar in 1888 een dochter werd geboren. Twee jaar later verhuisde het gezin naar Brielle, waar in 1890 een zoon werd geboren die helaas nog hetzelfde jaar overleed. In de volgende jaren volgden nog vijf kinderen die overigens allen in leven blijven.

Het gezin Robijns, foto omstreeks 1910

Wat hij de eerste tijd in Brielle deed is vooralsnog niet bekend; als beroep wordt vermeld ‘*gepensioneerd militair*’. Bekend is wel dat hij weldra naam maakte als fotograaf. Ondanks een moeilijke start, in 1892 wordt zelfs gesproken over een faillissement zet hij door en

Een ansichtkaart die door Robijns op de markt is gebracht. Hij bewoonde een huis aan de linkerkant van de Voorstraat.

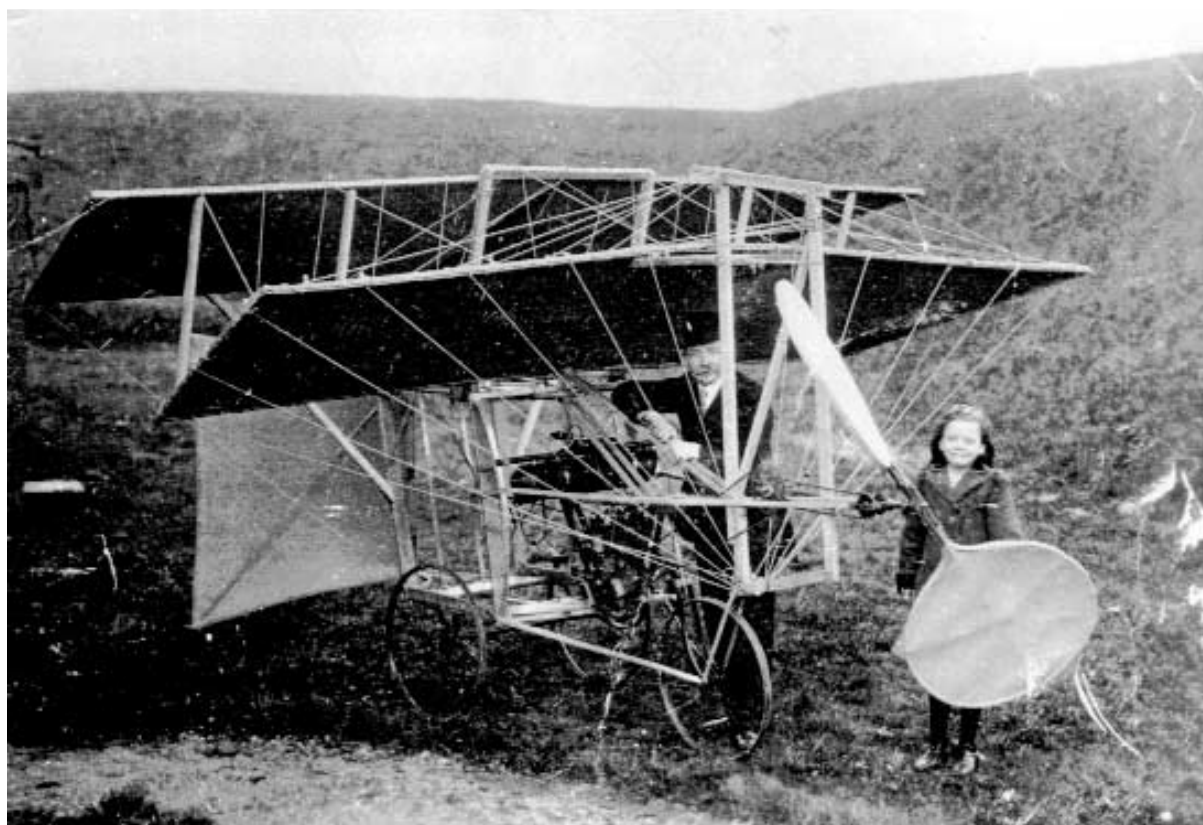
terecht, want hij had oog voor het vak. In zijn woning annex atelier aan de Voorstraat maakte hij portretfoto's en in de wijde omgeving van Brielle maakte hij foto's, welke hij als ansichtkaarten verkocht. Nog steeds getuigen vele opnamen van zijn deskundigheid. Zijn belangstelling voor de fotografie geeft aan dat hij geïnteresseerd was in moderne ontwikkelingen. Dat blijkt nog veel meer uit het feit dat hij zijn oude plan van het bouwen van een helikopter weer oppakte. Sedert 1901 knutselde hij in de avonden achter zijn huis aan zijn vliegmachine, totdat hij toestemming kreeg van de commandant van het in Brielle gelegerde korps torpedisten, om in het voormalige kruithuis in een van de bastions aan het einde van de Langestraat aan zijn uitvinding verder te werken. Dit was een ideale werkruimte voor Robijns. Het genoemde korps hield zich bezig met het ontwikkelen van torpedo's, mijnen die als versperring moesten dienen van waterwegen en haventoeegangen. Het beschikte dus over een groot aantal deskundigen op het gebied van motoren, kennis die voor Robijns goed bruikbaar was.

Lange tijd werkte Robijns in stilte en betrekkelijk in het geheim. Slechts aan enkelen toonde hij zijn vorderingen. Joh.H. Been schrijft later *alles was zeer geheim gehouden en de toegang, ik meen ook 's nachts, werd door padvindere bewaakt. Ik had het voorrecht, het toestel te mogen zien.* Omstreeks 1905 werd Robijns bezocht door een oude vriend uit Indië. *Na een uurtje van hernieuwde kennismaking, herinnert de oud-Indiëgast zich in 1928, verzocht hij mij eens mee te gaan. Wij kwamen toen in één der kazematten en daar stond ik waarachtig voor de door ons destijds besproken en door hem geconstrueerde vliegmaschine, volkomen gelijkend op de thans veel besproken helicoptere van den Spaanschen uitvinder (de la Cierva, AvdH).* Hoewel de plaatselijke pers er enigszins van op de hoogte was, deed deze er op zijn uitdrukkelijke verzoek het zwijgen toe.

In 1908 kreeg de landelijke pers er echter lucht van en verschenen er mededelingen als zou er in Brielle gewerkt worden aan een bestuurbare luchtballon. Nu kon de plaatselijke pers natuurlijk niet langer achterblijven en weldra verschenen enkele artikelen in de Brielsche Courant. In het eerste, in augustus, werd vermeld dat Robijns al jaren bezig was aan een machine waarmee hij kon stijgen en naar believen voor- en achterwaarts zou kunnen vliegen. De machine had een lengte van 6½ meter en was geheel van aluminium vervaardigd. Hij was geheel dicht en woog mede daardoor 100 kilo. Het was voorzien van een motor van 5 pk en van twee schroeven waarmee hij opwaartse en voortgaande bewegingen kon maken. In het midden bevond zich de ruimte waarin Robijns kon plaatsnemen en waarin zich twee kijkglazen bevonden. Met een stuurtoestel kon hij het toestel laten stijgen en dalen. De krant voegde er nog aan toe dat het gemak van de uitvinding was dat hij dadelijk van de grond kon opstijgen. Met een klein model van de machine waren met succes proeven genomen.

Van de grond!

Eind november was deze machine gereed en werd zij overgebracht naar een terrein bij de Lange wal waar het voorlopig onder een tent van zeildoek werd geplaatst. Enkele leden van vereniging “Volksweerbaarheid” hielden er toezicht op zodat er geen beschadigingen konden worden aangebracht. Robijns kondigde aan twee proeven te zullen nemen; tijdens de eerste zou bezien worden of het toestel vertikaal kon stijgen. De tweede proef zou moeten uitwijzen of het zich ook horizontaal kon voortbewegen. Nu begon het lange wachten tot het weer zich ertoe zou lenen.

Robijns met zijn uitvinding; waarschijnlijk een eerder ontwerp dan het in de tekst beschreven toestel.

Op donderdag 7 januari was het zover en kon Robijns de eerste proef nemen. Daarbij slaagde hij er inderdaad in om het toestel van de grond te krijgen maar toen een riem van de motor brak, moest de proef worden afgebroken.

Robijns was geslaagd! De Brielsche Courant schrijft slechts dat het toestel van de grond kwam, het Twents Dagblad spreekt over *ongeveer een halven meter* en Joh.H. Been schrijft later *Naar ik later vernam, is het toestel toch omhoog gegaan, doch niet ver van den grond. Men sprak van nog geen meter, maar daarvan kan ik, omdat ik daar niet bij was, niets stelligs zeggen.*

Geldgebrek

De berichtgeving in de Brielsche Courant eindigt enigszins teleurstellend met de mededeling dat er een nieuwe en sterkere riem gemaakt zal worden waarna een tweede proef in het vooruitzicht wordt gesteld. Het experiment was echter niet onopgemerkt gebleven. Zelfs in de buitenlandse pers en wel in Frankrijk waar men voor liep in de ontwikkeling (of toch niet ?), werd melding gedaan van bepaalde ontwikkelingen *à Briell*. Overigens was men daar van mening dat er sprake was van een ballon en niet van een helikopter.

Van verdere pogingen wordt niets meer gehoord en die zullen dan ook wel niet hebben plaatsgevonden, want dan zou er zeker aandacht aan zijn geschonken. De reden daarvan zal voor een belangrijk deel van financiële aard zijn geweest. Been was van mening *dat de onderneming niet breed was opgezet, d.w.z. dat ze niet uit ruime beurs ondersteund werd*. En ook zijn eerder geciteerde vriend schreef in 1928 dat Robijns *geen financiële steun kon vinden ter volmaking van zijn idee. Die tegenslag heeft hem geestelijk in de war gebracht.*

Of de verwarring waarover zijn vriend sprak hier ook op van toepassing was is moeilijk te zeggen, maar in 1918 is hij gescheiden van zijn vrouw en kort daarop opnieuw in Arnhem in het huwelijk getreden met de bijna 24 jaar jongere Mina Antoinette Maria Vos (1883-1936). Het huwelijk werd gezegend met de geboorte van een dochter (1919) en een zoon (1925).

Het moet voor Robijns een hard gelag geweest zijn dat hij er zo dicht bij was geweest maar dat hij er niet in was geslaagd zijn werk te volbrengen. Intussen ging elders de ontwikkeling wel door en vlogen weldra de eerste vliegtuigen ook over Brielle. Dat bleef nog lange tijd groot nieuws; in de Brielsche Courant van 6 juli 1915 lezen we: *Gistermorgen ongeveer half een is een vliegmaschine over onze gemeente gepasseerd. Hoewel de motor goed hoorbaar was, kon men de vliegmaschine moeilijk zien, daar ze een verbazende hoogte bereikt had. Herhaalde malen ging ze boven de wolken.*

Men was zich niet bewust welk een ontdekking zich in de eigen vestingstad had voorgedaan en welk talent verloren was gegaan.

Met dank aan de heer J.W. Robijns te Arnhem en de heren P. Alting van de Ned. Bibliotheek voor lucht- en ruimtevaart, P. Bravenboer te Hellevoetsluis, D.M. Roest te Roelofsarendsveen, P.L. van Daalen van de RLD en H.T.M. Kauffman van de sectie geschiedenis van de Kon. Luchtmacht.

Over de auteur

drs.A.A. van der Houwen is als adjunct-archivaris werkzaam op het streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg. Hij woont in Rozenburg.

Uit de Streek

Tentoonstellingen

Historisch Museum Den Briel

Han Krug (1890-1977), graficus, schilder en aquarellist

Tentoonstelling tot en met 29 december 2000

Han Krug is een graficus uit de twintigste eeuw die zeer vaardig was in onder meer uiteenlopende technieken als houtsnedes en waterverfschilderingen. Het museum beschikt over een serie landschappen van de Voornse kust rond 1950. Duidelijk is in dit werk het veranderende landschap te zien. Deze serie wordt voor de gelegenheid aangevuld met werk uit andere collecties. Een must voor de liefhebber van grafiek!

‘Kunt u mij de weg naar Brielle vertellen, meneer?’

12 januari - 14 april 2001.

Kindertentoonstelling van eigen bodem.

Vind je weg door het landschap van Voorne en haar geschiedenis.

Een expositie in spelvorm.

Publicaties

Mark van Hattem: Het geheugen van Brielle, de collectie van het museum en de geschiedenis van de stad. (Brielle 2000)

ISBN 90-805878-1-8

In dit boek wordt de geschiedenis van stad en streek verbonden aan de beschrijving van een kleine honderd voorwerpen uit de collectie van het Historisch Museum Den Briel. Het boek telt 160 bladzijden en 80 zwart/wit illustraties en is genaaid ingebonden met een harde kaft. Prijs f. 25,- in de museumwinkel.

John Prooi, Rozenburg in Oorlogstijd, 1939-1945, mobilisatie, bezetting en bevrijding (Rozenburg 2000).

Henk Rienks, De Nederlandse watertoren in oude foto's en prent-briefkaarten, (Capelle a/d IJssel 2000).

P.J. Spreeuwenberg, Een halve eeuw de hoogte in, de geschiedenis van vijftig jaar steigerbouw (Zoetermeer 2000)

Arie Jan Stasse, Hellevoetsluis in vroeger tijden (Oud-Beijerland 2000)

Cadeaubon

Voor:

Goed voor de 'Brielse Mare',

(met familie-lidmaatschap van de 'Vrienden van het Historisch Museum Den Briel),

tot eind

Van:

Brielle,

Deze bon is geldig voor de bovengenoemde persoon en voor zijn familie eveneens goed voor gratis toegang tot het Historisch Museum Den Briel

Een apart cadeau: abonnement op de 'Brielse Mare'

Inlichtigen en bestellingen bij de secretaris, Els Laroy-Meeuse, tel. (0181) 41 36 35

Auteursinstructies

Historische artikelen over Brielle en de streek zijn welkom. Geadviseerd wordt vooroverleg met de hoofdredacteur, drs. A.A. van der Houwen, te plegen. Hij is bereikbaar tijdens kantooruren onder nummer (0181) 475154.

Aanlevering van de artikelen in computer-leesbare vorm, of tenminste met schrijfmachine geschreven, wordt op prijs gesteld.

De redactie behoudt zich het recht voor, in overleg met de auteur, artikelen in te korten of te wijzigen.

Advertentietarief

Een pagina per jaar (2 edities): f 200.-

Copyright

Overname van artikelen uitsluitend met bronvermelding en na verkregen toestemming van de redactie.

Belangrijke telefoonnummers

Meldpunt Monumentenzorg: tijdens kantooruren:

(0181) 471111 (gemeente Brielle; mevrouw Angelique van Oers)

Meldpunt 'Cultureel Erfgoed': tijdens kantooruren van dinsdag t/m vrijdag:

(0181) 475473 (Hist. Museum Den Briel).

Internet-adressen:

Musea in Nederland:

<http://www.tribute.nl/hollandmuseums/nl/frame.html>

Streekinformatie: <http://www.vpri.com/main.htm>

Streekarchief: <http://www.vpri.com/streekarchief>

Ver. Vrienden van het Historisch Museum Den Briel:

<http://www.inter.NL.net/users/F.Keller/Tromp.html>